

Diagnozy, doświadczenia, praktyki

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4866

UMIĘTNOŚCI NAUCZYCIELA-PEDAGOGA W PRACY Z DZIECKIEM WYKORZYSTYWANYM SEKSUALNIE

BARBARA ADAMCZYK

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5422-6756>

Akademia Ignatianum w Krakowie

Wprowadzenie

W debacie społecznej o kondycji polskiej szkoły w zmieniającej się rzeczywistości, uwarunkowanej procesami modernizacji i globalizacji, nie milkną również głosy krytyki skierowane w stronę nauczyciela. Dotyczą one głównie niejasności jego roli i niedostatków systemu kształcenia (Polak, 2012, s. 7), co w konsekwencji determinuje proces stagnacji, niską efektywność dydaktyczno-wychowawczą, skutkuje lękiem, stresem czy wreszcie przedwczesnym wypaleniem zawodowym. Zatrzymanie się nauczyciela-pedagoga na pewnym poziomie profesjonalnego rozwoju niekoniecznie oznacza bierność, czasami jest to „bezzadność i niemożność przekroczenia pewnej granicy” (Kmieć, 2002, s. 71) wytyczanej koniecznością formułowania wobec niego nowych oczekiwań. Wynikają one zarówno ze złożonych funkcji i zadań, jakie nauczyciel musi realizować w zmieniającym się kontekście edukacji (Szempruch, 2011, s. 8), a także z dynamicznie rozwijających się nowych kontekstów funkcjonowania ucznia. Stąd w pedagogicznym dyskursie coraz częściej podkreśla się znaczenie podniesienia poziomu funkcji wychowawczych, profilaktycznych, a także doradczych współczesnego nauczyciela-pedagoga. Użycie określenia nauczyciel-pedagog ma na celu podkreślenie pedagogicznego aspektu jego pracy zawodowej, a także uświadomienie, że jego praca we współczesnej szkole wykracza daleko poza funkcje dydaktyczne. Ponadto, określenie to odnosi się do zawodu pedagoga, szczególnie pedagoga szkolnego oraz coraz bardziej rozszerzających

się pól zadaniowych w zakresie jego roli. Określenie nauczyciel-pedagog umożliwi zatem odniesienie ważnych z perspektywy niniejszego artykułu działań doradczych wobec dziecka wykorzystywanego seksualnie zarówno do pracy nauczyciela przedmiotowego, jak i pedagoga szkolnego.

Praktyka codziennego życia w szkole jest wyznaczana przez łatwe i trudne sytuacje uczniów. Te drugie niekoniecznie muszą dotyczyć niepowodzeń szkolnych czy konfliktów rówieśniczych. Uczeń przekraczający próg szkoły przynosi do niej także osobiste problemy, które powinny stać się priorytetowym wyzwaniem dla nauczyciela w obszarach reagowania, działania i pomocy. Jednym z nich jest wykorzystanie seksualne doświadczane przez dzieci. Czy nauczyciel sprostą, czy nie, roli doradcy w tego rodzaju towarzyszeniu uczniom, zależy od profesjonalnej wiedzy w zakresie wskazanej problematyki, a także od poziomu jego umiejętności pomagania. Moim zamiarem nie jest opisanie wybranej teorii pomagania czy zaprezentowanie metody pedagogicznego pomagania. Tego typu opracowań jest bardzo wiele w zakresie pedagogiki (Syrek, 2005; Łukasik, Jagielska, Solecki, 2013; Śliwa, 2017), psychologii i terapii (Grzesiuk, 1987; Sobolewska, 1993; Zmarzlik, 1999; Geldard, Geldard, 2004; Fincham, 1994; Fincham, 1990). Celem prezentowanego artykułu jest natomiast próba określenia kluczowych umiejętności pomagania nauczyciela-pedagoga, które powinny stworzyć dziecku doświadczającemu przemocy seksualnej „klimat zaufania i wsparcia” (Zaborowski, 1977, s. 182) oraz ułatwić mu i wzmocnić odwagę do ujawnienia osobie godnej zaufania swojej traumatycznej sytuacji. Uważam, że głos ten jest ważny, gdyż pozwoli uświadomić nauczycielom-pedagogom konieczność kształtowania tego rodzaju umiejętności, które ukierunkowane są przede wszystkim na potrzeby ucznia. Nauczyciel-pedagog o cechach doradcy, osoby wspierającej (jednak nie terapeuty) w tej niecodziennej i skomplikowanej sytuacji uczniów, powinien być przewodnikiem, czyli „zachęcać do marszu, szczególnie wtedy, kiedy wędrowcy opadli już z sił, gdy zwątpili w sens wędrówki” (Nowak-Dziemianowicz, 2012, s. 153).

Umiejętności pomagania nauczyciela-pedagoga ułatwiające rozumienie sytuacji dziecka wykorzystywanego seksualnie

Wykorzystanie seksualne to ten rodzaj aktywności seksualnej, jaka występuje pomiędzy dzieckiem a dorosłym lub innym dzieckiem, jeśli ze względu na różnice wieku bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy (Sajkowska, 2011, s. 148). Bycie ofiarą przemocy seksualnej jest jednym z najbardziej traumatycznych doświadczeń dziecka, w szczególności takiego, które doznało krzywdzenia ze strony rodzica (Ożarowska, 2011, s. 95). Dziecko włączone w aktywność seksualną nie potrafi w pełni jej zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody ze względu na swoją niedojrzałość i całą gamę konsekwencji manifestujących się najczęściej w czterech zaburzonych sferach codziennego funkcjonowania: somatycznej, psychicznej, seksualnej i społecznej. Trudności przeżywane przez ucznia (również w obszarze przemocy seksualnej) najłatwiejsze są do zdiagnozowania przez nauczyciela dzięki symp-

tomom ujawniającym się w sferze społecznego funkcjonowania dziecka. Należą do nich m.in.: „izolowanie się, problemy z nauką, wagary, agresywność, konfliktowość, okrucieństwo, samouszkodzenia” (Izdebska, 2009, s. 39), a także nieufność wobec innych, niekomunikatywność, nieumiejętność nawiązania kontaktów, podtrzymania więzi, pozyskania przyjaciół, wrogość, niekontrolowane wybuchy złości (Pospiszyl, 2008, s. 255). Nakreślone społeczne konsekwencje wykorzystywania seksualnego dziecka pokazują stan jego bezradności, zagubienia, osamotnienia i cierpienia. Jak podkreśla Krystyna Ablewicz (1996) „tylko naiwni mogą mówić, że dzieciństwo jest szczęśliwym i beztrudnym okresem życia. Dziecko cierpi, «cierpi skrycie»”. Zadaniem nauczyciela jest, dzięki otwartości poznawczej i emocjonalnej, z jednej strony wykreowanie takiej sytuacji wychowawczej, żeby dziecko zdobyło się na odwagę wypowiedzenia przed nim swojego bólu, a z drugiej posługiwanie się takimi umiejętnościami pomagania, które ułatwią rozumienie sytuacji dziecka.

Rozwiązywanie problemów to podstawowe procesy dynamiczne leżące u podstaw każdej formy pomocy, której naczelną zasadą jest dobro osoby znajdującej się w trudnej sytuacji życiowej. W przypadku ujawnionego nauczycielowi-pedagogowi przez dziecko problemu przemocy seksualnej powinien on uwzględnić przede wszystkim wymiar jednostkowy dobra. Oznacza to czynienie dobra wobec ucznia poprzez: otaczanie troską, akceptację, tworzenie klimatu bezpieczeństwa, obdarowywanie uwagą, życzliwością, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, odzyskanie poczucia siły i kontroli, zwiększenie umiejętności interpersonalnych, możliwość rozładowania negatywnych emocji, zwiększenie poczucia własnej wartości, zwiększenie ważności siebie oraz nabycie umiejętności rozpoznawania i wyrażania emocji (Zmarzlik, Pawlak-Jordan, 2010, s. 75–78). Oczywiście, nie chodzi tu o czynienie dobra w postaci prowadzenia terapii, ale o takie umiejętności, które są niezbędne w sytuacji, kiedy uczeń ujawni swój problem, a nauczyciel-pedagog będzie musiał podjąć profesjonalne działania wspierające i interwencyjne. Gwarantem tak pojętego dobra dziecka są umiejętności pomagania, które każdy nauczyciel-pedagog powinien nabyć w trakcie przygotowania do zawodu na studiach pedagogicznych bądź uzupełnić, np. przy okazji uzyskiwania kolejnych stopni awansu zawodowego.

Umiejętności pomagania nie należy traktować jako umiejętności wyjątkowych, przypisanych tylko procesowi pomagania, a raczej jako rozszerzoną wersję uniwersalnych kompetencji potrzebnych w codziennych kontaktach z uczniami. Przy takim założeniu relacja pomocowa nauczyciel-pedagog i dziecko-ofiara przemocy seksualnej to specyficzne doświadczenie, które można opisać wyłącznie w strukturze spotkania. Umiejętności należy rozumieć jako „zespół zachowań wobec innej osoby wraz z intencjami, leżącymi u podstaw tych zachowań, oraz stosunkiem do drugiego człowieka” (Balawajder, 2009, s. 87). Nauczyciel-pedagog posiadający umiejętności pomocowe, udzielania profesjonalnego wsparcia, ma posługiwać się repertuarem zachowań w pracy z dzieckiem wykorzystywanym seksualnie. Literatura przedmiotu obfituje w różnorodne klasyfikacje umiejętności, czyli takie, które są najbardziej pożądane i które sprzyjają nawiązaniu relacji z osobą radzącą się, a w efekcie umoż-

liwiają skuteczne rozwiązywanie problemów. Lawrence M. Brammer (1984) wymienia umiejętności pomagania w zakresie rozumienia trudnej sytuacji wspomaganego (słuchanie, prowadzenie, odzwierciedlanie, konfrontowanie, interpretowanie, informowanie). Z kolei David W. Johnson (1985) podejmuje refleksję o umiejętnościach interpersonalnych (otwartość, zaufanie, werbalne i niewerbalne wyrażanie uczuć, słuchanie i odpowiadanie, akceptacja siebie samego i innych, sztuka wzmocnienia). Kompetencje emocjonalne nauczyciela (empatia, entuzjazm, przebaczenie, optymizm, władza wychowawcza, pewność siebie, zaufanie) charakteryzują Joanna Madalińska-Michalak i Renata Góralska (2012). Dla Gerarda Egana (1997) niezbędne w procesie niesienia pomocy są umiejętności komunikacji (uwaga, słuchanie, rozumienie, empatia, sondowanie). Natomiast w modelu poradnictwa zawodowego Alicja Czerkawska i Andrzej Czerkawski (2005) wymieniają (wolność, odpowiedzialność, uczciwość, godność i szacunek, tolerancja i poufność).

Mając na uwadze różnorodność przykładowych klasyfikacji umiejętności należy zgodzić się ze stwierdzeniem Brammera (1984, s. 15), że „nie istnieje powszechnie przyjęta klasyfikacja umiejętności pomagania. Każdy z nauczycieli klasyfikuje umiejętności pomagania na swój własny sposób”. Wybór przez nauczyciela-pedagoga odpowiednich umiejętności pomocowych ułatwiających proces rozumienia sytuacji dziecka wykorzystywanego seksualnie uwarunkowany jest wieloma zmiennymi. Wśród podstawowych wymienia się: wiedzę merytoryczną w obszarze przemocy seksualnej, diagnozę konsekwencji czynu zabronionego w sferze społecznej, poziom percepcji poznawczej dziecka, stopień otwartości dziecka na wypowiedzenie swojej traumy itp.

Metodologia badań własnych

Inspiracją do podjęcia badań nad umiejętnościami pomagania dziecku wykorzystywanemu seksualnie przez nauczyciela-pedagoga były prowadzone przez autorkę artykułu ćwiczenia w Centrum Ochrony Dziecka przy Akademii Ignatianum w Krakowie w roku akademickim 2019/2020 w ramach przedmiotu: *Wybrane zagadnienia z zakresu poradnictwa*. Respondentami stali się słuchacze III semestru studiów podyplomowych *Profilaktyka przemocy seksualnej wobec dzieci i młodzieży*. Celem studiów jest uzyskanie wiedzy i umiejętności dotyczących m.in. stosowania dobrych praktyk pomocowych (pedagogicznych, nauczycielskich, psychologicznych, terapeutycznych) wobec osób dotkniętych przemocą seksualną, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży.

Przedmiotem badań uczyniono kompetencje nauczycieli-pedagogów w zakresie pracy z osobami doświadczającymi przemocy seksualnej. Głównym celem badań było wyłonienie znaczących kompetencji nauczycieli-pedagogów w pracy z osobami doświadczającymi przemocy seksualnej oraz ich opis przez pryzmat jednostkowych doświadczeń. Ponadto, celem badań była aplikacja wyników badań do wzbogacenia/uzupełnienia obecnej oferty edukacyjnej skierowanej do osób przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela-pedagoga.

Problem badawczy przyjął postać pytania: Co stanowi komponenty umiejętności nauczycieli-pedagogów w zakresie udzielania wsparcia i pomocy dziecku wykorzystywanemu seksualnie? Badania przeprowadzono w okresie od października do grudnia 2019 r. Dobór grupy badawczej był celowy nieprobabilistyczny. W badaniach wzięło udział 23 słuchaczy studiów, w tym: 12 mężczyzn (wszyscy stanu duchownego, księży zakonni i księży diecezjalni) i 11 kobiet (4 siostry zakonne z różnych zgromadzeń i 7 kobiet świeckich). Uczestnicy badań pracują w różnych zawodach – jako nauczyciele, wychowawcy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, psycholodzy, delegaci diecezjalni ds. ochrony dzieci i młodzieży, a także duszpasterze dzieci i młodzieży w parafiach. Uczestnicy badań zamieszkują różne części Polski. Jest to grupa wiekowa w przedziale 30–50 lat. Warto podkreślić, że większość respondentów miała już doświadczenie pracy z osobami wykorzystywanymi seksualnie i przeprowadziła z nimi wiele rozmów doradczych. Dla celów empirycznych każdemu respondentowi zostały przypisane litera i numer oznaczający kolejną wypowiedź, co w przypadku prezentowania wypowiedzi badanych przyjmuje postać zapisu np. (D10), gdzie D – oznacza osobę doradcy, zaś 10 kolejność wypowiedzi.

Badania wpisują się w paradygmat badań interpretatywnych, poszukujących rozumienia znaczeń nadawanych przez respondentów różnym wydarzeniom i sytuacjom życiowym (Rubacha, 2017, s. 139–143). Zostały przeprowadzone w formie pisemnych narracji (esej), co dało swobodę wypowiedzi badanych, w tym możliwość refleksji i odniesienia się do własnych doświadczeń. Badania miały charakter eksploracyjny. Unaocznione w części empirycznej kategorie czynników wyłaniały się w trakcie analizy treści narracji.

Badani mieli napisać esej nt. *Kompetencje doradcy w pracy z osobami doświadczającymi przemocy seksualnej*. W badaniach z wykorzystaniem narracji zastosowano technikę analizy treści esejów w celu wyłonienia i opisanie poszczególnych kategorii i subkategorii. W prezentowanej publikacji dokonano analizy dwóch umiejętności pomagania: 1) umiejętności pomagania nauczyciela-pedagoga wzmacniające opowiedzenie historii; 2) umiejętności pomagania nauczyciela-pedagoga w procesie towarzyszenia opowiadanej historii w kontekście pracy nauczyciela z uczniem doświadczającym przemocy seksualnej.

Umiejętności nauczyciela-pedagoga w zakresie wsparcia i pomocy dziecku wykorzystywanemu seksualnie. Wyniki badań własnych

Forma wsparcia, pomocy, poradnictwa nauczyciela wobec dziecka doznającego przemocy seksualnej osadzona jest w codzienności szkoły i praktyki wychowawczej. Sytuacja wsparcia powstaje w kontakcie bezpośrednim z uczniem, dlatego nie istnieją dla niej jednoznacznie określone fizyczne granice (gabinet, dni dostępności, godziny otwarcia). Ten rodzaj wsparcia, profesjonalnego poradnictwa pokazują również wyniki badań w zakresie określenia i opisu umiejętności pomagania w dwóch znaczeniach: wzmacniających opowiedzenie historii przez dziecko oraz towarzyszących opowia-

danej historii. Bez świadomości kształcenia obu rodzajów umiejętności pomagania trudno zakładać efektywność całego procesu wsparcia nauczyciela-pedagoga.

a) Umiejętności pomagania nauczyciela-pedagoga wzmacniające opowiedzenie historii

Każdy nauczyciel jest świadomy, że ujawnienie przez dziecko traumatycznych wydarzeń osobistej historii w zakresie przemocy seksualnej jest aktem odwagi i przekroczenia paraliżującego lęku, a prośenie o pomoc niezwykle trudne. Zwraca na to uwagę jeden z respondentów: *Przyznanie się do czegoś, co przez innych mogłoby zostać wyśmiane, jest trudne. Trzeba wykazać się odwagą. Ludzie często zastanawiają się, czy nie będą żałować swojej szczerości, czy nie będzie lepiej zostawić spraw, tak jak są. Nie każdy może okazać się otwarty na inność, nie każdy darzy nas tak głębokimi uczuciami, jak myślimy* (D5).

W grupie umiejętności wzmacniających respondenci wymieniają trzy subkategorie: szacunek wobec dziecka krzywdzonego, gotowość do pomagania oraz pewność siebie.

Umiejętność szacunku wobec dziecka krzywdzonego jest podstawową predyspozycją nauczyciela ze względu na to, że ono samo zgłasza się do niego po radę w pilnej dla siebie sprawie (Łobocki, 2007, s. 156). Jeden z respondentów formułuje określenie „bezwzględny szacunek”. Pisze tak: *Towarzysząc osobie (a zwłaszcza dziecku) będącej ofiarą przestępstw o charakterze seksualnym winniśmy okazać jej bezwzględny szacunek. Nie piszę o tym w tym znaczeniu, jakobyśmy nie byli zobowiązani do poszanowania ludzi, którzy nie doświadczyli takiej traumy. Jednakże w wypadku osób skrzywdzonych ów szacunek winien być wręcz wyrażony namacalnie. Ofiary tego rodzaju przestępstw doznały bowiem skrajnego upokorzenia* (D2).

Osoby badane w swoich narracjach szukają odpowiedzi na pytanie o przyczyny okazywania przez nauczyciela-doradcę szacunku dziecku krzywdzonemu. Przede wszystkim chodzi o godność dziecka jako osoby, która zaznacza się w relacji nauczyciela do ucznia w przestrzeni interpersonalnej (Żurkowski, 2004, s. 272). Oto wypowiedź respondenta: *Jeśli są to dzieci – przy spotkaniu z nami krępować je będzie również bariera dziecko–dorosły. Stąd też „zwłaszcza dziecku” winniśmy okazać szacunek jako pełnoprawnej osobie (choćby mniej wykształconej, posiadającej mniej-sze doświadczenie życiowe, ale przecież równej mi w godności)* (D2). Inną przyczyną konieczności okazywania szacunku jest ciężar gatunkowy opowiadanej historii: *To właśnie doradca, towarzyszący ma za zadanie wysłuchać i zaakceptować osobę przychodzącą po pomoc, zrozumieć i zaakceptować potrzebującego pomocy z jego bagażem doświadczeń i historią życia. Niosący pomoc powinien mieć świadomość złożoności ludzkich problemów czy tragedii i pierwszą cechą mile widzianą jest wystrzeżenie się osądów, przynajmniej tych przedwczesnych* (D21). Jest nią także sytuacja dziecka wykorzystanego seksualnie, które uważa siebie za winne: *Umiejętność wyrażenia szacunku istotna jest również z tej przyczyny, że ofiara przemocy seksualnej częstokroć traci szacunek dla samej siebie, samą siebie obwinia za doznaną krzywdę, nie czuje się osobą godną uszanowania przez innych ludzi. Musi więc nie tylko na*

poziomie intelektu, ale również odczucia emocjonalnego, przyjąć i doświadczyć, że została potraktowana jako osoba, że uznano jej godność (D2).

Umiejętność gotowości do pomagania oznacza wewnętrzną dyspozycję nauczyciela, która zależy od oceny nie tylko jego możliwości, lecz także możliwości wspomaganego. Jak twierdzi Paul Ricoeur (2003, s. XXVI): „właśnie tutaj ma miejsce to, że zarówno inny człowiek – inny podmiot – jest tym, kto mnie wzywa, kto czegoś ode mnie wymaga albo czegoś ode mnie potrzebuje [...]”.

W narracji jednego z respondentów gotowość do pomagania oznacza miłość (stan duszy), a na jej określenie przyjął on tytuł zaczerpnięty ze słów św. Matki Teresy z Kalkuty „Kochaj pomimo wszystko”. Autor pisze: *I nie chodzi tu o uczucia i emocje, chodzi o stan duszy, który przynagla człowieka do jak najlepszej, w pełni profesjonalnej pomocy temu najbardziej pokrzywdzonemu, czyli dziecku. Człowiek, który prawdziwie kocha, nie tylko nie skrzywdzi drugiego, ale nie pozwoli na to, żeby został skrzywdzony i robi wszystko, co w jego mocy, aby we właściwy sposób ofiarować mu wsparcie. Dlatego tak ważne jest to, żeby człowiek, który jest doradcą i towarzyszem dziecka wykorzystanego seksualnie kochał to, co robi, i z tą miłością starał się otaczać troską ofiarę przemocy (D9).*

W kolejnych wypowiedziach badanych określone zostały wyznaczniki gotowości niesienia pomocy dziecku. Jeden z respondentów wymienia: przygotowanie się na trudne pytania dziecka oraz pozbycie się postawy ułożenia wcześniej recepty na rozwiązanie problemów: *Każde dziecko po byciu wykorzystanym potrzebuje wielkiej delikatności, skutecznego wsparcia, wspólnoty, przełamania bariery samotności, izolacji, odosobnienia. Aby to było możliwe, według mnie, ja jako doradca sam powinienem w to wierzyć. Nie powinienem bać się trudnych pytań i co więcej, nie zawsze być jak to przeważnie bywa u wielu doradców, że „mają receptę na wszystko” (D1).* Inny z kolei podkreśla podmiotowość dziecka, której atrybutem jest określenie przez niego granic czasowych spotkania z nauczycielem-doradcą: [...] *ważną w moim odczuciu cechą doradcy powinna być gotowość do towarzyszenia skrzywdzonemu dziecku do momentu kiedy będzie ono tego potrzebowało. W sytuacji kiedy dziecko obdarzyło mnie zaufaniem opowiadając o krzywdzie, jakiej doznało, moja rola nie może kończyć się tylko na etapie powzięcia takich informacji (D15).*

Umiejętność pewności siebie również wzmacnia opowiadanie dziecka o doznanej krzywdzie seksualnej. Zdaniem jednego z uczestników badań *rodzi ona pasję pomagania, spieszenia z pomocą poturbowanym przez życie, doświadczanym (D21).* Madalińska-Michalak i Góralska (2012, s. 197) podkreślają, że „nauczyciel mający wysokie poczucie własnej wartości i dużą pewność siebie potrafi podejmować bardziej świadome decyzje, chętniej stawia czoła nowym wyzwaniom”.

Respondenci w swoich wypowiedziach określają pewność siebie jako „wiarę w siebie” i podają wachlarz jej cech. Pierwszy badany pisze: *Jeśli doradca wierzy w swoje siły, w swoje umiejętności, w skuteczność własnych wysiłków, jego działania będą miały większą skuteczność. Osoba, która wierzy w siebie, jest osobą zdecydowaną, potrafi podejmować dobre decyzje mimo braku pewności, czy innych nacisków, zazwyczaj działa*

skutecznie i ma „dobrą energię”, która swoim entuzjazmem, pewnością i optymizmem emanuje na młodego skrzywdzonego człowieka. Wtedy też wzbudza zaufanie, czyli, mówiąc inaczej, dziecko, czy młody człowiek uwierzy w doradcę, co właśnie zawiera tytuł (D8). Drugi badany stwierdza: Aby podolać temu zadaniu ja sam jako profesjonalista [...] sam najpierw muszę mieć tą nadzieję i wiarę w siebie patrząc i słuchając ofiary, która staje przede mną ze swoją historią. Mocny charakter, umiejętność precyzyjnego odpowiadania na zadawane pytania mogą być pomocne dla osoby, która będzie tego ode mnie jako doradcy potrzebować. Wiara w zmianę życia na lepsze wymaga też ogromnej wrażliwości i odwagi. Będąc samemu silnym, wierzącym w możliwość poprawy i zmiany na lepsze, będę mógł pomóc temu, który tej pomocy ode mnie potrzebuje (D16).

b) Umiejętności pomagania nauczyciela-pedagoga w procesie towarzyszenia opowiadanej historii

Uważa się, że w towarzyszeniu nauczyciela-doradcy w opowiadającym przez dziecko bolesnym doświadczeniu na temat doznanej przemocy seksualnej, poznanie radzącego się przez rozumienie jest poznaniem pośrednim. Jest swego rodzaju wnioskowaniem na podstawie tych wypowiedzi i zachowań współuczestnika sytuacji poradniczej (Kargulowa, 2009, s. 25). W procesie rozumienia wydarzeń składających się na historię życia dziecka nauczyciel korzysta nie tylko z wiedzy o przemocy seksualnej, lecz także z odpowiednich umiejętności pomagania. Z wypowiedzi respondentów wyłaniają się następujące umiejętności: aktywne słuchanie, uszanowanie milczenia oraz ujawnienie empatii.

Umiejętność aktywnego słuchania jest podstawowym wyznacznikiem towarzyszenia dziecku (podążania za osobą radzącą się) i pozwala na wypowiedzenie siebie. Jak zaznacza Krystyna Baławajder (2009), słuchanie przynosi ulgę osobie mówiącej, umożliwia odreagowanie negatywnych emocji. Pozwala także zrozumieć, na czym polega problem.

Potrzeba, a zarazem wyjątkowość aktywnego słuchania, wyraża się w znaczącej liczbie głosów respondentów, którzy wyłonili tę umiejętność w swoich narracjach. Jeden z badanych uzasadnia swój wybór charakteryzując współczesny świat, w którym słuchanie stało się cechą deficytową w kontaktach międzyludzkich. Píše tak: *Ludzie współczesnego świata zatracili zdolność wsłuchiwania się w wypowiedzi innych osób. Brak cierpliwości w odniesieniu do współrozmówcy staje się zjawiskiem częstym, a nawet powszechnym, i to do tego stopnia, że nikogo już nie dziwi, lecz uznawane jest wręcz ono za stan naturalny (D2). A także: [...] osoby pełniące funkcję doradcy towarzyszącego dziecku, które doświadczyło wykorzystania seksualnego [...], nie są wolne od wpływu powszechnej w dzisiejszych czasach nieumiejętności wsłuchania się w głos współrozmówcy. Świat narzuca współczesnemu człowiekowi konieczność szybkiego i przynoszącego natychmiastowe owoce działania. Dlatego chodzi o „zdobycie zdolności wsłuchiwania się w słowa/w głos współrozmówcy” (D2).*

W prezentowanych narracjach badani wskazali cechy aktywnego słuchania. Pierwsza, utrzymywanie rozmowy *na mniej więcej stałym poziomie zaangażowania,*

szczerości, zaufania. Wprowadza w rozmowę, tak zwanych pytań potwierdzających czy też pogłębiających konkretną kwestię (D6). Druga, przyswojenie informacji (nawet ukrytych): *Głównym motywem jest przyswojenie jak największej ilości wiadomości w trakcie trwania dialogu. Nie ograniczam się tylko do okazywania zainteresowania rozmówcy, ale przede wszystkim skupiam się na słowach (D11).* Trzecia, wrażliwość na ofiarę: *usłyszenie tego, co pragnie ona wypowiedzieć, wymaga tzw. „trzeciego ucha”, czyli dodatkowej wrażliwości na ofiarę, która jest bardzo zraniona i potrzebuje naszej szczególnej ostrożności. Wrażliwość ta wymaga skupienia się na całej postawie ofiary, która nie zawsze będzie przekazywać wyraźne komunikaty. Otwarcie się na nią doradcy da jej poczucie, że jest słuchana, zauważona, jest dla kogoś ważna (D16).* Czwarta, przejaw cierpliwości: *niezwykle ważne jest, by potrafić wysłuchać z cierpliwością, nie ponaglać, nie wprowadzać nerwowej atmosfery. Jeżeli nie będę potrafiła zachować się w taki właśnie sposób, dziecko już może nigdy nie podjąć kolejnej próby. Takie dziecko nie powinno w żaden sposób odczuć, że ta sytuacja również dla mnie samej może być trudną, że może kierować mną strach przed tym, że to właśnie na mnie spoczęła odpowiedzialność za udzielenie temu dziecku pomocy (D15).* Piąta, zaproszenie dziecka do otwartości: *zachęca dziecko do większej otwartości wobec doradcy, umożliwia dziecku opowiedzenie o swoich problemach oraz pogłębia relację między dzieckiem a doradcą (D12).* Szósta, relacja zaufania: *Umiejętność słuchania jest niezbędna, by wywiązała się nić zaufania. Jeżeli rozmówca zauważy u słuchającego znużenie, brak zainteresowania, zmęczenie, ziewanie nie będzie umiał w pełni się otworzyć i powierzyć w całości swojego dramatu, albo po prostu się wycofa. Słuchający musi swoją postawą i słowami dać do zrozumienia, że bardzo uważnie słucha i angażuje się w to, co słyszy. Nie powinien co chwilę przerywać osobie, która mówi, musi być cierpliwy i wysłuchać wypowiedzi do końca, gdyż przerywanie bardzo przeszkadza i zniechęca mówiącego. Przy umiejętności słuchania ważny jest kontakt wzrokowy z rozmówcą, jak i postawa ciała świadcząca o tym, że słucha się uważnie i próbuje zrozumieć to, co rozmówca chce powiedzieć i przekazać (D7).* Siódma, sprawne porozumiewanie się: *Pozwala na nawiązywanie i utrzymywanie relacji z innymi ludźmi – jedną z trudniejszych, ponieważ wymaga przeniesienia uwagi z siebie na rozmówcę (D14).*

Umiejętność uszanowania milczenia jest istotną właściwością aktywnego słuchania ze względu na trud opowiadanego przez dziecko bólu skrzywdzenia (cierpienia), któremu towarzyszą z obu stron czasami długie sekwencje trwania w ciszy. Należy zgodzić się ze zdaniem Tadeusza Gadacza (2007, s. 202), że: „człowiek nie cierpi z tego powodu, że nie może przespacerować się na księżyc, bo taki spacer jest niemożliwy. Cierpi wtedy, gdy dzieje się coś, na co nie ma wpływu [...], jest bezradny wobec przeszłości, nie może jej odwrócić”.

Jeden z respondentów uważa, że milczenie jest świętym prawem każdej osoby radzącej się, a doradca musi to uszanować: *Nie mam prawa przerwać ani nienaturalnie wolno płynących słów, ani nawet pozornie zbyt długiego milczenia! Przeciwnie – mam obowiązek uważnie je rozważać, obserwować (D2).* A inny z kolei nazywa mil-

czenie nieprzeszkadzającym słuchaniem, które świadczy o pełnym zainteresowaniu się doradcy: *Starania doradcy o zrozumienie drugiego może być komunikowane na różne sposoby: przez uważne i nieprzeszkadzające słuchanie, przez zadawanie pytań wskazujących na zainteresowanie rozmówcą, przez zachęcanie, przez wszelkie sygnały słowne i bezsłowne, które w efekcie mówią „Jestem zainteresowany tym, co mówisz i co czujesz – mów dalej. Jestem cały dla ciebie”* (D23).

Cennym materiałem badawczym są również wypowiedzi na temat przyczyn milczenia dziecka wykorzystanego seksualnie, jak: a) trudność otwarcia się przed drugim: *Mogą być bowiem wyrazem przechodzenia przez ofiarę trudnego i ze swej natury powolnego procesu otwierania się na mnie, jako na doradcę* (D2); b) ubogie słownictwo w obszarach seksualności i erotyzmu: *Potrzeba też zwrócić uwagę na fakt, że mój współrozmówca (ofiara przestępstwa) mówi do mnie o sprawach intymnych, nadzwyczaj wstydliwych. Jeśli zaś jest osobą małoletnią, dzieckiem, prawdopodobnie (a jest to prawdopodobieństwo graniczące z pewnością) doświadcza problemu nieumiejętności nazwania rzeczywistości dotyczącej seksualności i erotyki* (D2).

W umiejętności uszanowania milczenia ze strony dziecka pierwszorzędną rolę odgrywa u doradcy tzw. potrzeba chwili: *Czas jest tu niezwykle ważnym atrybutem dobrego doradcy, gdyż musi on posiadać umiejętność wytrzymywania nawet dłuższej chwili milczenia w oczekiwaniu na otwarcie się i podjęcie współpracy przez pokrzywdzone dziecko czy osobę dorosłą. Błędem byłoby przerywanie i przekładanie spotkania, gdyż trzeba mieć na uwadze „potrzebę chwili”.* *Może się ona drugi raz nie powtórzyć, a dziecko, młoda osoba, pozostając odrzuconą, czy nie wysłuchaną do końca może się zamknąć na kolejne lata, a nawet do końca swojego życia* (D21). A inny respondent z kolei przestrzega również przed pułapką „pozorności milczenia dziecka”: *Czasem to mogą być długie przerwy milczenia, które, pozornie nic nie wnoszące do rozmowy, są bardzo wymowne w obliczu tragedii, jaka się dokonała. Nawet pourywane zdania czy pojedyncze słowa już dużo mówią i są cenne. Bardzo ważne jest, aby w takich chwilach nie ulec pokusie wyręczenia ofiary w tym, co chce nam powiedzieć* (D16).

Umiejętność ujawniania empatii wynika z potrzeby trafnego poznawania tego, co dzieje się „w środku” drugiej osoby, a nie tylko tego, co można bezpośrednio zaobserwować w jej zachowaniu, w tym, co mówi i robi. Jerzy Mellibruda (1987, s. 38) definiuje empatię jako „poznawanie wewnętrznych stanów i procesów zachodzących w kontaktującej się z nami osobie”.

Respondenci podkreślają nieprzecenioną rolę empatii w poradnictwie: *bardzo potrzebna cecha, zdolność* (D6), *na pierwszym miejscu należałoby postawić zdolność do autentycznej empatii oraz do rozumnego kochania ludzi* (D20) oraz *osoba rozmawiająca z dzieckiem skrzywdzonym musi cechować się bardzo dużą empatią* (D7).

Wszyscy badani w sposób jednoznaczny rozumieją empatię: *polega na współodczuwaniu stanów emocjonalnych drugiego człowieka* (D6); *umiejętności wyobrażenia sobie uczuć i emocji drugiej osoby, polega na wczuciu się w sytuację rozmówcy* (D11); *zdolność współodczuwania, rozumienia zachowań i uczuć innych, zwłaszcza dzieci, jest niezwykle ważna w pracy doradcy* (D10); *zdolność wczuwania się w nie-*

powtarzalny świat współrozmówcy (D23); dotyczy tego, co dorosły człowiek, czy też dziecko, chce przekazać i zwerbalizować, nierzadko pierwszy raz w życiu o tym komuś powiedzieć podczas spotkania (D21); współodczuwać stany emocjonalne osoby, której słucha i której chce pomóc (D7).

Umiejętność odczuwania empatii przez doradcę wpływa na efektywność jego pracy z dzieckiem doświadczającym przemocy seksualnej. W narracjach badani podkreślają, że empatia pozwala rozumieć decyzje, postawy, działania i problemy radzącego się: *człowiek empatyczny jest w stanie w większym stopniu niż ktoś, kto jest empatii pozbawiony, zrozumieć postawy i działania innych dzięki temu, że umie wczuć się w ich stan wewnętrzny (D14); postawa ta prowadzi do kierowania uwagi w głąb siebie [...], nazywania własnych uczuć. Jednocześnie pomaga w komunikacji [...] zarówno własnych uczuć, jak i odbierania sygnałów wysyłanych przez innych ludzi (D6); ludzie empatyczni lepiej rozumieją swoich rozmówców i rzadziej patrzą na ich problemy przez pryzmat swoich doświadczeń i przyzwyczajęń, przez co łatwiej jest im znaleźć odpowiednie rozwiązanie. Doradca o wysokim poziomie empatii będzie wykazywał dużą chęć udzielenia pomocy (D10); Dziecko skrzywdzone opowiada nie tylko o swoich stanach emocjonalnych, ale również o decyzjach, jakie podjęło, o postawach, jakie przyjmowało podczas trwającego czasu krzywdzenia i osoba słuchająca poprzez empatię powinna doskonale rozeznąć te postawy, decyzje i podjęte działania. Czasami nie pojawiają się one wprost, są niejako zakamuflowane w wypowiedziach i muszą być rozpoznane przez słuchającego (D7).*

Empatia czyni doradcę zdolnym do słuchania opowiadanej historii od strony skrzywdzonego dziecka: *Umiejętność spojrzenia na problem z punktu widzenia dziecka, przyjęcia jego sposobów myślenia (D10); Potrafi spojrzeć na rzeczywistość czyimiś oczami i wyobrazić sobie, co druga osoba czuje, a często nawet przeżywać pewne wydarzenia razem z nim i wspólnie cieszyć się z sukcesu lub płakać nad porażką. Dla dziecka skrzywdzonego, bycie blisko osoby, która towarzyszy mu w jego uczuciach i je rozumie, jest bardzo ważne, również w procesie odbudowywania zaufania do świata dorosłych (D14).*

Zakończenie i wnioski

Szkoła jako instytucja społecznego kształcenia i wychowania ma zapewnić odpowiednie warunki rozwoju każdemu uczniowi. Pojawia się zatem pytanie o rolę nauczyciela, która w świecie upadających autorytetów i występowania coraz bardziej zróżnicowanych problemów uczniów, w tym wykorzystywania seksualnego, nie może ograniczać się zwyczajowo do prowadzenia wyłącznie dydaktyki. Badania przeprowadzone wśród słuchaczy studiów podyplomowych *Profilaktyka przemocy seksualnej wobec dzieci i młodzieży* w Centrum Ochrony Dziecka pokazują, że osoba pracująca z dziećmi, w tym nauczyciel, ma stawać się świadomym doradcą pierwszego kontaktu z uczniem, szczególnie wykazując się postawą gotowości pomagania dziecku skrzywdzonemu seksualnie przez dorosłych. Narracje słuchaczy wyszczegół-

niły dwie umiejętności pomagania nauczyciela-doradcy: 1) wzmacniające opowiedzenie historii oraz 2) towarzyszenia opowiadanej historii.

Analiza wypowiedzi badanych pokazuje, że najbardziej przydatnymi u nauczyciela umiejętnościami pomagania, które wzmacniają w dziecku odwagę wypowiedzenia swojego cierpienia są: szacunek wobec dziecka krzywdzonego, gotowość do pomagania oraz pewność siebie. Ten wybór zaprezentowany w takiej kolejności należy uzasadnić. Priorytetowe (centralne) miejsce zajmują umiejętności gotowości do pomagania, czyli wewnętrzna predyspozycja wyróżniająca profesję nauczycielską. Tym bardziej, jak zaznaczyli badani, owa dyspozycyjność we wsparciu dziecka doznającego przemocy seksualnej jest nieoceniona. W funkcjonowaniu zawodowym nauczyciela owa gotowość pomagania musi być poprzedzona szacunkiem do człowieka (dziecka) ze względu na jego godność i niepowtarzalność. Szczególny rodzaj szacunku należy się dziecku wykorzystywanemu seksualnie, które w większości przypadków pozbawia siebie szacunku, co więcej, obwinia siebie również za bycie ofiarą przemocy seksualnej. Pożądaną umiejętnością nauczyciela-doradcy jest również pewność siebie, którą respondenci określili jako wiara w siebie, tj. w swoje umiejętności, kondycję psychiczną jako determinanty efektywnej pracy z dzieckiem.

Narracje słuchaczy odnoszą się również do umiejętności pomagania dziecku w procesie towarzyszenia opowiadanej historii. Aktywne słuchanie, uszanowanie milczenia oraz ujawnienie empatii stanowią dla nauczyciela pełniącego również rolę doradcy trzy podstawowe filary pracy z dzieckiem wykorzystywanym seksualnie. W realizacji tych zadań nauczyciel uwzględnia dobro dziecka, bierze odpowiedzialność za przepracowanie traumy oraz przygotowanie dziecka do podejmowania decyzji, rozumienia świata i funkcjonowania w nim. Występując w roli doradcy nauczyciel musi zdawać sobie sprawę, że uczeń oczekujący pomocy pozostaje w trudnej sytuacji, ujawniającej jego bezradność i niesamodzielność. Dlatego, jak słusznie wskazali badani, nie może mu zabraknąć tych podstawowych umiejętności.

Przedstawione w artykule wyniki badań oraz wnioski uprawniają do uznania, że opisywane umiejętności nauczycieli-pedagogów są warunkiem ich efektywnej pracy wychowawczej, szczególnie w obszarze działań o charakterze interwencyjnym i wspierającym dzieci i młodzież doświadczających przemocy seksualnej. Warto również dodać, że w pedeutologii dotychczas nie były prowadzone badania na temat pracy nauczyciela z uczniem o wskazanych doświadczeniach. Dotychczas prowadzone badania w zakresie kompetencji pedagogicznych nauczycieli (Łukasik i in., 2018; Łukasik i in., 2019), mimo iż odnoszą się do kompetencji diagnostycznych, interwencyjnych, komunikacyjnych czy mediacyjnych, nie uwzględniają badań nad kompetencjami wspierającymi, doradczymi w odniesieniu do pracy z uczniem-ofiarą przemocy seksualnej. Zatem prezentowane badania mogą stać się podstawą do kolejnych, pogłębionych, przeprowadzonych wśród nauczycieli w celu podjęcia odpowiednich działań aplikacyjnych, wprowadzających zmiany w programach kształcenia do zawodu nauczyciela lub dokształcania i doskonalenia zawodowego osób pracujących w tym zawodzie.

Bibliografia

- Ablewicz, K. (1996). Cierpienie warunkiem wzrostu. Rozważania nad sensem bolesności życia w wymiarze pedagogicznym. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Pedagogiczne*, 25, 51–65.
- Balawajder, K. (2009). Umiejętności interpersonalne w niesieniu pomocy innym. W: A. Czerkawska (red.), *Podstawy pomocy psychologiczno-pedagogicznej*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Brammer, L.M. (1984). *Kontakty służące pomaganiu. Procesy i umiejętności*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne.
- Czerkawska, A., Czerkawski, A. (2005). *Etyczny wymiar poradnictwa zawodowego*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Egan, G. (1997). *Kompetentne pomaganie. Model oparty na procesie rozwiązywania problemów*. Tłum. J. Gilewicz, E. Lipska. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Fincham, F.D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin*, 2, 267–290.
- Fincham, F.D. (1994). Does marital conflict cause child maladjustment? Directions and challenges for longitudinal research. *Journal of Family Psychology*, 2, 128–140.
- Gadacz, T. (2007). *O umiejętności życia*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Geldard, K., Geldard, D. (2004). *Rozmowa, która pomaga. Podstawowe umiejętności terapeutyczne*. Gdańsk: GWP.
- Grzesiuk, L. (1987). *Spotkania które leczą*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Izdebska, A. (2009). Konsekwencje przemocy seksualnej wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone*, 4, 37–55.
- Johnson, D.W. (1985). *Umiejętności interpersonalne i samorealizacja*. Tłum. B. Czarnecka. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne.
- Kargulowa, A. (2009). W kwestii akademickiego statusu poradoznawstwa. W: A. Kargulowa (red.), *Poradoznawstwo – kontynuacja dyskursu*. Warszawa: WN PWN.
- Kmieć, S. (2002). Oczekiwanie ludzi dorosłych wobec edukacji. W: W. Horynia, J. Maciejewski (red.), *Nauczyciel andragog u progu XXI wieku*. Wrocław: Wydawnictwo UWr.
- Łobocki, M. (2007). *W trosce o wychowanie w szkole*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Łukasik, J.M., Jagielska, K., Solecki, R. (2013). *Nauczyciel – Wychowawca – Pedagog. Szkolne wyzwania*. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Łukasik, J.M., Jagielska, K., Duda, A., Koperna, P., Mróz, A., Sobieszkańska, K. (2018). Teachers at the beginning of their professional work-assessment of the level of pedagogical competence of graduates of teaching faculties. W: U. Comite [i in.], *1st International Conference on Contemporary Education and Economic Development (CEED 2018)*. Paris: Atlantis Press.
- Łukasik, J.M., Jagielska, K., Duda, A., Koperna, P., Mróz, A., Sobieszkańska, K. (2019). The new model of teacher education in Poland: the directions of changes in the context of the existing research and teaching practices. W: G. Chova, A.L. Martínez, I.C. Torres (red.), *ICERI 2019: conference proceedings: 12th annual International Conference of Education, Research and Innovation*, Seville.
- Madalińska-Michalak, J., Górska, R. (2012). *Kompetencje emocjonalne nauczyciela*. Warszawa: Wolter Kluwer Polska.
- Mellibruda, J. (1987). *Ja – Ty – My. Psychologiczne możliwości ulepszania kontaktów międzyludzkich*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Nowak-Dziemianowicz, M. (2012). *Edukacja i wychowanie w dyskursie nauk i codzienności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ożarówka, M. (2011). Wykorzystywanie seksualne dziecka: istota zjawiska, objawy, skutki. *Horyzonty Psychologii*, 1, 89–100.
- Polak, K. (2012). *Bezradność nauczyciela*. Kraków: Wydawnictwo UJ.

- Pospiszyl, I. (2008). *Patologie społeczne*. Warszawa: WN PWN.
- Ricoeur, P. (2003). *O sobie samym jako innym*. Tłum. B. Chelstowski. Warszawa: WN PWN.
- Rubacha K. (2017). Metodologiczne parametry pedagogiki resocjalizacyjnej. W: M.H. Kowalczyk, M. Fopka-Kowalczyk, K. Rubacha (red.), *Uwarunkowania i wielopłaszczyznowość badań nad resocjalizacją. Podstawy teoretyczne i metodologiczne*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Sajkowska, M. (2011). Wykorzystywanie seksualne dzieci. *Dziecko Krzywdzone*, 3, 147–153.
- Sobolewska, Z. (1993). *Zajęcia socjoterapeutyczne dla dzieci i młodzieży – zasady projektowania zajęć*. Warszawa: OPTA.
- Syrek, E. (2005). *Wybrane obszary diagnozowania pedagogicznego*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Szempruch, J. (2011). *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Śliwa, S. (2017). *Kompetencje profilaktyczne nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*. Opole: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji.
- Zaborowski, Z. (1977). *Psychospołeczne problemy wychowania*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Zmarzlik, J. (1999). *Dziecko pod parasolem prawa. Poradnik dla osób pomagających dzieciom*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Zmarzlik, J., Pawlak-Jordan, B. (2010). Pomoc psychologiczna dzieciom wykorzystywanym seksualnie. W: *Dziecko wykorzystywane seksualnie. Diagnoza, interwencja, pomoc psychologiczna*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Żurkowski, B. (2004). Godność człowieka w centrum problematyki pedagogiki kultury. *Horyzonty Wychowania*, 5, 272–281.

TEACHER AND PEDAGOGUE SKILLS IN WORKING WITH A SEXUALLY ABUSED CHILD

Abstract

The article deals with the issue of helping skills that a teacher and pedagogue should have when working with a sexually abused child. The theoretical part of the article defines helping skills essential for the process of understanding a child's difficult situation and their basic types were described. The subject of the research was the helping skills of a teacher and pedagogue in working with people who experienced sexual violence. The purpose of the study was to determine and describe the professional skills of a teacher and pedagogue – strengthening the storytelling by the child and calming the emotions accompanying the story. The study used the narrative method with the use of content analysis. The research problem took the form of the question: What are the components of a teacher and pedagogue skills in helping a sexually abused child? The research was conducted in 2019 among 23 postgraduate students preparing for counselling work. The obtained research results allowed for the selection of subcategories within the studied categories that visualize the specificity and value of the helping skills described by the respondents, and for the identification of components that determine effective help and support by teachers and pedagogues for a child experiencing sexual violence. In addition, the conclusions from the research are valuable for pedagogical practice, especially in the field of enriching the educational offer for the teaching and pedagogical profession with regard to activities supporting people experiencing violence.

Keywords: sexual abuse, helping skills, support